

Project biodiversiteit Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden Gerrit Tuinstra

Op de voorjaarsbijeenkomst van 2012, van onze werkgroep, heb ik iets verteld over de Noardlike Fryske Wâlden (NFW), het nationale landschap dat ruwweg ligt tussen Drachten en Dokkum, de Trynwâlden en de grens met de provincie Groningen. Het gebied is het meest kleinschalige landschap in Nederland en het best bewaard gebleven! Uiteraard zijn er de afgelopen decennia houtwallen en elzensingels verdwenen, door ruilverkavelingen en de ontwikkelingen in de landbouw, maar het gebied wordt nog steeds gekenmerkt door de aanwezigheid van vele kleine landschapselementen.

In 2012 is het project “Biodiversiteit Nationaal Landschap NFW” uitgevoerd, door Landschapsbeheer Friesland en ecologisch onderzoeksbureau Altenburg & Wymenga, in samenwerking met de koepel van de agrarische natuurverenigingen in het gebied. In het project is onderzoek gedaan naar de flora en fauna in het gebied. In de Flinterwille van oktober 2012 heb ik al iets geschreven over de resultaten van het onderzoek naar nachtvlinders. De huidige lijst bevat waarnemingen van 448 verschillende vlindersoorten.

Maar naast vlinders is er gekeken naar verschillende andere groepen insecten, alsook naar vleermuizen en broedvogels. Van deze laatste twee groepen zijn net als bij de insecten veel interessante waarnemingen gedaan.

Heel bijzonder is een (zeker) broedgeval van de grauwe klauwier (*Lanius collurio*) in het gebied. Dit is een soort die vroeger waarschijnlijk wel in het gebied voorkwam, maar de afgelopen decennia niet. Maar deze klauwier doet het op verschillende plekken, bv. in Drenthe, redelijk goed. De populatie lijkt zich daar uit te breiden en wie weet zullen we in de toekomst in het kleinschalige oosten van onze provincie ook weer grauwe klauwieren waar kunnen nemen.

Het veldwerk voor de inventarisatie van vleermuizen heb ik samen met mijn collega Martijn Broekman uitgevoerd, op 12 verschillende routes, verspreid in het gebied. Per route lagen er een aantal vaste punten, waarop m.b.v. de batdetector de vleermuizen waargenomen werden. Op ieder punt werd steeds tien minuten waargenomen. Er waren vier lange routes, die per keer zo'n vier uur in beslag namen en acht kortere routes, die in ongeveer twee uur werden gelopen. Er werden zes soorten vleermuizen waargenomen. De meest voorkomende was de gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*), maar met regelmaat werden ook ruige dwergvleermuis (*P. nathusii*) en laatvlieger (*Eptesicus serotinus*) waargenomen. Iets minder vaak werden rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*) en watervleermuis (*Myotis daubentonii*) waargenomen. En tot slot bleek er nog een soort waargenomen te zijn, waarvan dit in eerste instantie niet bekend was. Tijdens het veldwerk werden met regelmaat de op de batdetector ontvangen vleermuisgeluiden opgenomen zodat ze later geanalyseerd konden worden. Op een aantal opnamen

bleek de vrij zeldzame tweekleurige vleermuis (*Vespertilio murinus*) te staan. De determinatie van deze soort is lastig omdat de geluiden kunnen lijken op die van de laatvlieger en rosse vleermuis, in bepaalde biotopen. De bevestiging van de determinatie kwam van de vleermuisdeskundige Reinier Meijer.

Dat vleermuizen gebruik maken van de lijnvormige landschapselementen als vliegroutes en foerageren in dit kleinschalige landschap was wel bekend, maar we hadden niet verwacht dat op maar liefst zo'n 80% van alle waarnemingspunten ook daadwerkelijk (een of meerdere (soorten)) vleermuizen waargenomen werden! Uiteraard hangt dit samen met de insectenfauna in het gebied, met name de nachtvlinders, die een belangrijk onderdeel uitmaken van het menu van vleermuizen!

In samenwerking met EIS Nederland werden in het voorjaar op een tiental houtwallen steeds een vijftal potvallen ingegraven voor het bemonsteren van bodembewonende insecten. Met tussenpozen van twee of drie weken werden de vangsten verzameld. In de potvallen werden loopkevers gevangen, maar daarnaast zijn er ook vele andere insectensoorten in de potvallen aangetroffen, bv. hooiwagens en mieren. Specialisten op het gebied van bepaalde groepen determineerden de vangsten. Zo determineerde Hans Turin de loopkevers, Jinze Noordijk de hooiwagens en Peter Boer de mieren.

Daarnaast hebben we gedurende het seizoen gewerkt met malaisevallen (tentvallen), voor het bemonsteren van vliegende insecten, bv. (zweef)vliegen, bijen en sluipwespen. Mijn collega Foppe van der Meer verzamelde ongeveer iedere drie week de vangsten en verplaatste de malaisevallen naar verschillende houtwallen. Hilco Meijer heeft meer dan 30 soorten bijen gedetermineerd waaronder een aantal bijzonderheden zoals de ranonkelbij (*Chelostoma florissomne*), de kortsprietmaskerbij (*Hylaeus brevicornis*) en de zadelgroefbij (*Lasioglossum rufitarse*), alle drie soorten waarvan in Friesland geen recente waarnemingen bekend zijn.

Vliegenspecialist Joop Prijs heeft een aantal van zijn eigen malaisevallen langs een drietal houtwallen geplaatst waarin hij 36 verschillende soorten vliegen aantroef waaronder *Mocrochrysa cyaneiventris*, een soort die hij eerder in slechts zeven Nederlandse kilometerhokken aantroef.

Bij het inventariseren van nachtvlinders heb ik ook veel andere insecten gevangen, met het net of geklopt uit de struiken en bomen in de houtwallen. Ook deze vangsten zijn gedetermineerd door specialisten. Zo heeft Theodoor Heijerman vele kevers gedetermineerd en John Smit de zweefvliegen en verschillende andere soorten vliegen.

Een verhaal apart is de vangst van een bijzondere vlieg die door John gedetermineerd werd. Het gaat om de prachtvlieg (familie Ulidiidae) *Tetanops sintenisi*, die pas in 2002 voor het eerst in Nederland waargenomen werd, in het Bargerveen. De vlieg die verzameld werd bij Oostermeer bleek het derde

Nederlandse exemplaar te zijn. Erg bijzonder dus! Maar bijzonder was ook de wijze waarop de vlieg verzameld werd. Nabij Oostermeer loopt een hoogspanningsleiding dwars door het houtwallengebied. Een van de masten staat in de hoek van twee houtwallen. Op die mast zagen we een prachtige zwartwitte spin – met prooi! Ze werden beide verzameld. Peter Koomen determineerde de spin als de (algemene) huiszebraspin (*Salticus scenicus*) en John Smit determineerde de prooi, de genoemde prachtvlieg *T. sintenisi*!

In 2012 hebben we veel insecten waargenomen in de houtwallen in de Noardlike Fryske Wâlden. De soortenlijst is nog niet volledig uitgewerkt maar zal momenteel bestaan uit zo'n 1000 soorten!

Maar er zijn natuurlijk veel meer, en daarom hebben we het onderzoek voortgezet, maar wel wat minder intensief. Het afgelopen seizoen zijn er een aantal excursies in het gebied geweest. Twee daarvan betroffen een samenwerking van de Vlinderwerkgroep Friesland met de afdeling Noord van de Nederlandse Entomologische Vereniging (NEV). Op 19 mei en 24 augustus zijn we gezamenlijk het veld in geweest om niet alleen naar vlinders te kijken, maar vooral ook naar andere soorten.

Excursie 19 mei.

Op deze dag zijn we met een beperkt aantal mensen het veld in geweest. En dat de opkomst niet zo hoog was, had alles te maken met het weer. Het voorjaar wilde het afgelopen seizoen maar niet op gang komen en ook op deze dag was het bewolkt en uitermate fris, zeker voor het waarnemen van insecten. Tijdens de excursie werd naar vlinders gekeken, maar ook naar (zweef)vliegen en spinnen. Peter Koomen heeft van deze laatste groep diverse exemplaren verzameld.

De excursie startte aan de Mûntsegroppe, het eeuwenoude zandpad dat achter het Themapark De Spitkeet (Harkema) loopt. Het is een prachtig zandpad met aan weerszijden interessante vegetaties, o.a. in een schrale, soortenrijke houtwal. Via het zandpad werd naar een natuurterreintje gelopen, even in noordelijke richting. Het is een prachtig reliëfrijk terreintje, dat begroeid is met grassen, struiken en bomen en verspreid nog wat heide. Echter vanwege het late voorjaar had de vegetatie zich nog niet zover ontwikkeld en was het vinden van insecten niet een gemakkelijke opgave. Toch werd vandaag een 20-tal vlindersoorten waargenomen, waaronder de zakjes van de zakdragers *Psyche casta* en *Taleporia tubulosa*. Ook werden een tweetal langsprietmotten waargenomen, *Adela reaumurella* en *Cauchas rufimitrella*. Deze laatste werd foeragerend waargenomen op de bloemen van look-zonder-look, waarop ook de rupsen leven. Na dit terreintje te hebben bezocht, zijn we vertrokken naar de Griene Wei nabij Oostermeer, een zandpad met aan weerszijden prachtige houtwallen, temidden van agrarische percelen. Hier werden nog een aantal vlindersoorten waargenomen, waaronder een oranjetipje en een rups van de donsvlinder (*Euproctis similis*), op eik. Andere insecten werden vandaag maar mondjesmaat gezien, bv. schorpioenvlieg (*Panorpa communis*),

snuitvlieg (*Rhingia campestris*) en de mooie schorsvlieg (*Mesembrina meridiana*). De spinnen en een aantal kevers moeten nog gedetermineerd worden.

Excursie 24 augustus

Gelukkig werd het uiteindelijk toch mooi weer en achteraf kunnen we zeggen dat we een goede zomer hebben gehad. Ook op deze excursiedag was het goed weer.

De groep bestond tijdens deze excursie uit mensen met kennis van diverse groepen; spinnen, cicaden, libellen en vlinders! Van de eerste twee groepen werden gedurende de excursie vele exemplaren verzameld. Van de vlinders en libellen werden in totaal zo'n 40 verschillende soorten gezien, tijdens de excursie die ons door het agrarische cultuurlandschap tussen Twijzel en Kollumerzwaag voerde. Een gebied dat zich kenmerkt door agrarische percelen met gras en maïs, met daarlangs houtwallen, singels en verspreid diverse poelen. Ook hebben we nog even de Bootsma's Dobbe bezocht, een pingoruïne in eigendom en beheer van Staatsbosbeheer.

Diverse soorten dagvlinders werden waargenomen, waaronder het zwartsprietdikkopje, bont zandogje, atalanta en diverse kleine vossen en dagpauwogen, foeragerend op bloeiende akkerdistels. Ook diverse libellen werden gezien, waaronder de houtpantserjuffer, bruine en blauwe glazenmaker, steenrode en bloedrode heidelibel en gewone oeverlibel. Bijzonder was de waarneming van een tandem van de zwervende pantserjuffer, op de rand van een bijna drooggevalle poel. Deze juffer kan van andere soorten worden onderscheiden door het opvallende tweekleurige pterostigma.

Aardig om nog even te noemen is de vondst van de hooiwagen *Dicranopalpus ramosus*. Dit is een hooiwagen met erg lange poten en goed te herkennen aan z'n gespleten palpen.

Naast deze twee excursies waren er daarnaast nog excursies in de Noardlike Fryske Wâlden van de Mierenwerkgroep en Sprinkhanenwerkgroep van EIS Nederland (European Invertebrate Survey). Onder leiding van Jinze Noordijk en Roy Kleukers werd tijdens deze excursies met name gekeken naar resp. mieren en sprinkhanen. Maar ook deskundigen op het gebied van andere insectengroepen waren aanwezig.

De gegevens van de verschillende excursies moeten (gedeeltelijk) nog worden verwerkt, maar duidelijk is wel dat de soortenlijst behoorlijk langer is geworden. Iedereen hartelijk dank voor de inzet!